

rent: «allor Virgilio disse: —Dilli *tosto*, / non son colui, non son colui che crede!» (*Inf.* xix, 61). O bé 'de seguida', sobretot en la combinació *tosto che* freqüent en Dante i Boccaccio: «doglia / la vostra condizion dentro mi fisse / --- / *tosto che* questo mio signor mi disse / parole --- / che tal gente venisse: / di vostra terra sono ---» (*Inf.* xvi, 55).

I no obstant és l'italià la llengua on trobem en aquest mot la semàntica més conservadora, més arcaica, la que ens condueix a la vera comprensió del procés etimològic del mot. Això no manca en la llengua literària, però és sobretot en els dialectes on s'ha mantingut el quadro més il·luminador. Això és el que va demostrar, en un article clàssic, el Mestre Ascoli, veritable pedra fundacional de la gran Filologia Romànica: *Arch. Glott. It.* vii, 145-146 (veg.-hi importants addicions en articles de Salvioni i Mussafia en la *Miscellanea Ascoli*, Torí, 1901; quelcom també en *ZRPb.* vi, 1884, 284; *REW*, 8814; *FEW* xiii, 118-122). Car la història del mot començà des del sentit materialíssim de 'torrar', 'rostit', 'TORRERE'.

No pas 'coure' que estava, sinó *torrar*, que és endurir al forn o a les brases: qui vol endurir un aliment el torra; qui vol donar consistència dura a l'argila, torra els maons. D'aquí els sentits en què apareix l'adj. *tosto* en els dialectes italians, també en alguns autors de la «llingua»: els ous durs, p. ex., s'anomenaven *uovo tosto* [c. 1600], *uova tantoste* [S. xvii]. Però sobretot en els parlars regionals, de tot Itàlia: des de Venècia, *tosto*, adj. d'aplicació general, dit de qual-sevol persona o cosa, per «sodo, duro»: pel Trentí, i Brescia i el Samni fins a Calàbria i Sicília: sic. *tostu* «duro, sfacciato», Terra di Lavoro *tošta*, sic. *tostu* «ostinato, sfrontato»; i així a tot Laci i Mezzogiorno (Cl. Merlo, *Fonol. del Dial. di Sora*, 344), napol. *tuosto* «gagliardo, ostinato», calabr. *tuostu* «duro», «secco», «maturo», «ubriaco cotto» (Rohlf's, *Tre Calabrie* II, 347b).

Igual en llengua sarda: logud. i campid. *tostu* «duro, sfacciato», amb el derivat logud. i campid. *tostare* «diventare duro, stecchire, tirare» (p. ex. *t. una fune* 'renderla rígida', *tostare-sì* «ostinarsi, incocciare», «crepare della risa», «morire» (MLWagner, *DESdo.* II, 500a): en fi tor el mapa 1582 de l'AIS en va ple. I en particular allò tan italià de la *faccia tosta*, cara dura, que diem, 'barra, insolència, bravata', com ja escriví el cèlebre còmic de l'èpica Lor. Lippi (mj. segle xvii); i avui pertot, des de Venècia fins a Calàbria; i sd. *fažci tosta* «sfrontato». És clar que de 'torrar, rostit' es va passar a 'dur', 'vigorós'; i en fi, a l'acc. napolitana «gagliardo» o sigui 'viu, vivaç'. *Cavalca tosto*: *cavalgan a vigor* com vociferava el joglar del Cid; *alba do meu vigor, do meu fogor*, que cantaven els mossàrabs a les dames de llurs harças. Moure's vivament és traslladar-se de pressa. I és des d'aquí que, finalment, quedà en 'aviat' (és pueril la filiació semàntica proposada per AlcM a través de «cuit massa de pressa»: res d'aigües cuitores ni de coccio, enlloc).

El cas és que aquest trasllat semàntic de TOSTUS a l'esfera moral, ja degué estar en marxa o mig acom-

plet en el llatí vulgar central: com ho suggereix, no sols la primerenca aparició de l'ús adverbial 'de pressa', suposant 'vigorosament, durament', en tota la Romània central: sinó el veure'l, també, consumat en la primera fase semàntica, i com a adjectiu (a la manera dels dialectes italians), en un antiquíssim manlleu dei cèltic al llatí vulgar: ky. *tost* «rueul, pénible, douloureux», J. Loth, *Les Mots Latins dans les langues britoniques*, 211.¹

COMPOSTOS: *Tantost*, partint des del sentit comparatiu, passa a ser un ponderatiu; i amb el nou significat, se sent com a mot de soldat, i unitari, s'escriu així; i ja és freqüent des del segle xiv (ja l'hem citat també en fr., llengua d'oc i fins it.); valia, doncs, 'tot seguit, immediatament' ja en aquell temps: «atorgaren l'Infant N'Amfós en rey, après òbit del rey En Jacme e --- sos fills --- que besassen la mà a --- N'Amfós, nostre pare --- e, *tantost*, hac-li hom apparellades armes reyal's --- e jaquí les armes comdals, e intitulà's --- primogènit e d'ell procurador general», *Cròn.* del Cerimoniós (I, § 6.31, Bof., 34, p. 19).

Es tornà, doncs, sinònim de 'aviat'; però no manquen casos en què encara era comparatiu: «no devies elegir altre *tan tost* ---», BMetge (ed. Miquel, línia 2121), però també en BMetge predomina l'acc. 'tot seguit': «Ell me dix: —Lunya tota paor de tu, car jo són aquell que-t penses—. Quan jo l'oí parlar, coneguí-l *tantost*; puis, tremolant, diguí: —Oh senyor! --- E no morís l'altre dia?» (*Somni* I, *NCL.*, 18.19); «murmurant un poc, *tantost* callà ---» (ed. Miquel, 1396), i més en APar, *Sint. d. B. M.*, § 611. «Moïssès, açò veent, / a Déu ne féu pregaría: / *tantost* gatles gità-l vent / que la terra se-n cobria», Turmeda (*Div.*, *NCL.* x, 137).

I en el S. xv. «Moysès --- pres cendra de forn, un gran colp, e muntà-ssen alt en --- torre, e escampà-la per l'ayre, e *tantost* hageruen aquella plagà»; «és pacient, que jamay no-s torna, encara que la firau --- axí com lo ca, que *tantost* tenyas», «lo laurador sembre la sement, e no ix *tantost*, mas lo sement --- algun fruyt fa --- *quia semen est verbum Dei*», StVicentF (*Serm.* I, 205.8, 42.7; *Quar.*, 64.124); «*tentost* morí allí ---», *Eiximplis*, Ag. (text en *RABOSA*). «Vós triunphau - qu'infantant sensa pena / verga restàs - parint lo Senyor nostre, / y vós *tantost* - adoràs lo fill vostre / d'aquell honor que la[1]trie -s nomena», Jaume d'Olesa, c. 1490 (JMBover, *BiEscrBal.* II, 13.9.1, amb esmena evident).

Amb sentit comparatiu i analitzable (cal escriure *tan tost*), AlcM en dóna sengles cites de Jaume I i Lluïl; amb el mateix i també ja amb el valor sintètic de *tantost* 'de seguida', és molt freqüent, ja en Mun-taner, p. ex.: «*tan tost* con la batalla fo vençuda, l'almirall dix al príncep: —Si viure volets, dues coses havets a fer *tantost*, e, si fer no ho volets. fets compte que adés se venjarà la mort de Corralí» (§ 113, fets de 1284, Casac. III, 52.32, 33).

Essencialment antiquat avui, sobreuiu localment amb diverses accs. vulgars secundàries; com ara fr. pop. *tantôt* i prov. *tantost* 'a la tarda', i 'il y a peu de